

Agricultural Workers and Working Retirees in the Soviet Regime as an Example of Social Insecurity

Ayşe Nur Çiftçi, Murat Çiftçi *

* Trakya Üniversitesi

E-mail: muratciftci@trakya.edu.tr

Copyright © 2015 Ayşe Nur Çiftçi, Murat Çiftçi. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The Soviet Union was created against to all kinds of economic and social discrimination and nearly three quarters of a century maintained its preserve. However in practice, always there was discrimination in this regime. For instance in the social security system of the Soviet Regime, it can be seen deep traces of discriminative practices. The first examples of social insecurity practices were pension reductions that are made in the level of agricultural workers. The main explanation of this deduction was giving free foods. So, there was a clear discrimination between agricultural workers and others. As result of same proportion of pension entitlement for all workers, this situation led to the occur low level of pension levels. This type of discrimination, that is called sectoral discrimination, at the same time is called regional discrimination because of the expression the dominant economic activity of the inner parts of USSR. It is also important West Turkestan and the Caucasus that have the dominant weight of Turkish Muslims. Secondly, in the reflection discrimination based on income differences in the Soviet labour market, can be clearly seen social insecurity. According to this situation in the USSR, working retirees had majority among their ages. So, Regime did not provide enough social security against the risk of Old-Age. In summary, Soviet Regime opposed with its existence by bringing social insecurity and discrimination.

Keywords: Social policy, social security, pensioners, inequalities, Soviet Union.

Sovyet Rejiminde Sosyal Güvencesizlik Örneği Olarak Tarımda Çalışanlar ve Çalışan Emekliler

ÖZET

Sovyetler Birliği, her türlü ekonomik ve sosyal ayrımcılığa karşı oluşturulduğu iddiasıyla kurulmuş ve yaklaşık üç çeyrek asır boyunca varlığını devam ettirmiştir. Bu iddiasına karşılık uygulamada sürekli ayrımcılığı rejim içerisinde oluşturduğu görülmektedir. Sovyet sosyal güvenlik sistemi örneği incelendiğinde de söz konusu ayrımcılığın derin izlerine rastlanmaktadır. Kendi gıda ihtiyaçlarını kendilerinin bedel ödemeksizin karşıladıkları gerekçesiyle tarım çalışanlarının emeklilik düzeylerinde yapılan indirim, Sovyet rejimindeki sosyal güvencesizliğin ilk örneklerindedir. Gelir düzeyleri zaten çok düşük olan tarım çalışanlarının tarım dışı çalışanlarla aynı oranda emekli aylığı hak edişleri dahi emeklilik seviyelerinin düşük düzeyde gerçekleşmesine yol açarken oranların daha da düşürülmesi, net

bir ayrımcılığı ortaya koymaktadır. Sektörel ayrımcılık olarak değerlendirilebilecek bu yapı, özellikle SSCB'nin iç kesimlerinde baskın ekonomik faaliyeti ifade etmesi sebebiyle de aynı zamanda bölgesel ayrımcılık anlamını da taşımaktadır. Çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşan ve Batı Türkistan ile Kafkasya'nın en baskın ağırlığa sahip olması ayrıca önemlidir. İkinci olarak Sovyet iş piyasasında yaşanan gelir farklılığına dayanan ayrımcılığın sosyal güvenliğe yansımada sosyal güvencesizlik açıkça görülmektedir. Buna göre Sovyetler Birliği'nde normal emeklilik yaşında iş piyasasından ayrılmayıp çalışmaya devam eden emekli çalışanlar, yaşlıları içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu da yaşlılık riskine karşı sosyal korumayı ifade eden emeklilik döneminde, yeterli sosyal güvencenin sağlanamaması anlamına gelmektedir. Özetlemek gerekirse de Sovyet rejimi varoluş gerekçelerinden olan ayrımcılığı bizzat yaparak toplumuna sosyal güvencesizlik getirmiş ayrımcı bir yönetim olarak nitelendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal politika, sosyal güvenlik, emeklilik, eşitsizlikler, Sovyetler Birliği

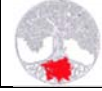
GİRİŞ

Sosyal risklere karşı korumayı ifade eden sosyal güvenlik, günümüzde artık hemen hemen tüm toplumlar tarafından kabul edilen temel insan hakları içerisinde değerlendirilmektedir. Buna göre bireyin iradesi dışında gerçekleşen yaşlılık, maluliyet, ölüm, hastalık, kaza, analık, aile yükleri risklerine karşı aile ölçeğinde koruma sağlanması bir devlet görevi konumuna erişmiştir. Söz konusu kabulse sosyalist düzeni içeren devlet yapılarında liberal kapitalist sisteme sahip ülkelere göre çok daha fazla dikkat edilmesi gereken konumdadır. Bu ön varsayımdan hareketle de Sovyet rejimi döneminde sosyal güvenlik sisteminin tüm sosyal riskleri kapsayacak şekilde tatmin edici nitelikte ve tam korumayı sağlayacak düzeyde var olup-olmadığının sorgulanması imkânı bulunmaktadır. Şayet kuruluşundaki temel ilkelerini yönetimi boyunca sağlamışsa başarılı, sağlayamamışsa da hem başarısız hem de iç çelişkiye sahip yapıda bir rejim olarak nitelendirilmesi imkânı oluşmaktadır. Kuramla uygulamada çelişkinin olmaması içinse sosyal güvenlik açısından konu ele alındığında, hiçbir surette ayrımcılığın bulunmaması ve tüm riskler için asgari yaşam standartlarının sağlanması gereklidir.

Bu çalışmada da Sovyetler Birliği'nde sosyal güvenlik sisteminde yaşanan ayrımcılık ve risklere karşı asgari yaşam standartlarının sağlanma düzeyi üzerine odaklanılmıştır. İlk olarak Sovyet sosyal güvenlik sisteminin yapısı ve özellikleri özetlenmiştir. İkinci olarak tarımda çalışanlara yönelik sosyal güvenlik kapsamında oluşturulmuş olan ayrımcılık konusuna yoğunlaşmıştır. Üçüncü ve son olaraksa dönemde çalışmaya devam edilmesi ile bu eğilimin oluşumundaki sebepler incelenerek söz konusu sosyal güvencesizliğin aktarımı gerçekleştirilmiştir.

Sovyet Sosyal Güvenlik Sistemi

Sovyet rejimi henüz oluşturulmadan önce Bolşevik ihtilalindeki vaatlerden birisi de sosyal sigorta programının oluşturulmasıdır. Bu vaatlerin geçmiş kökenleri ise tahminen 1895 gibi Lenin'in sosyal güvenlik yardım programı çalışmasına kadar götürülebilir. Konuyla ilgili örgütsel düzeydeki ilk talep 1903'te Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ikinci kongresindeki İşgücü Programı'nda gerçekleşmiş ve Bolşevik Partisi'nin Prag'ta 1912'de gerçekleştirdiği konferansta da sosyal güvenlik sisteminin temel prensipleri bizzat Lenin

tarafından formüle edilmiştir (Rimlinger, 1961a: 398-399). İhtilal öncesi dönemdeki vaatlerin yerine getirilmesi için de sosyal sigorta programının tanıtımı çok süratle gerçekleştirilmiştir. Bu sistem içerisinde batıdaki anlamıyla sadece çalışanlar için risklere karşı korunma getirilmeyip yaşlılık sigortasının ötesine geçilerek sakatlık, hastalık durumları gibi risklere karşı düzenli bir çalışma hayatı olmayanların dahi ivaz hak etmelerine imkân verecek şekilde sistem yapılandırılması söz konusu olmuştur (Hazard, 1952: 550).

Sosyal sigorta sistemine ilişkin belki de ilk resmi dayanak 1917'de gerçekleşmiştir. Bolşevik hükümetinin ilk icraatlarından olan sosyal sigorta esaslarına ilişkin 30 Ekim 1917 tarihli bildirisi beş başlık altında şu şekilde oluşturulmuştur (Abramson, 1929: 377):

- 1- Sigorta hem yoksul kentli hem de yoksul köylü tüm ücretli ve gelirlileri kapsayacak şekilde genişletilecektir.
- 2- Sigorta hastalık, yaşlılık, malullük, kaza, analık, dul veya yetim kalma ve işsizlik sebebiyle oluşacak tüm gelir kayıplarını kapsayacak şekilde genişletilecektir.
- 3- Sigorta maliyetlerinin tamamından işveren yükümlü olacaktır.
- 4- Kapasite ve işsizliğe dayalı kazanç kayıplarında **en az tam ücret ödenecektir.**
- 5- Sigortalı tüm sigorta kurumlarında tam özerkliğe sahiptir.

Bolşevik hükümetinin bildirisinden bir yıl sonra 30 Ekim 1918 tarihinde ise Sovyet hükümetince işçilerin ve köylülerin sosyal refahına ilişkin ilk temel yasa çıkartılmıştır. Bu kanun sosyal yardım yerine sigortalama sistemlerine göre oluşturulmasına karşılık sosyal sigorta alanında ilk gerçek başlangıcı oluşturmuştur (Duncan, 1935: 182).

1917'deki bildiri ve 1918'deki ilk yasal düzenleme sonrasında Sovyet anayasasının 120. maddesinde de özetle tüm Sovyetler Birliği vatandaşlarının yaşlılık, hastalık ve sakatlık durumunda bakılma haklarının olduğu ifade edilmiştir. Buna ek olarak verilen bu hakkın sanayi, ofis çalışanlarıyla kamu çalışanları için sosyal sigortalar kanalıyla geliştirileceği ve hem ücretsiz sağlık hizmetleri sunulacağı hem de emekçilerin kullanımına tahsis edilmesi için geniş bir tatil ağı oluşturulacağı da taahhüt edilmiştir (Myers, 1990: 191).

Yasal dayanaktan da anlaşılacağı üzere sosyal sigortalar ve bu kapsamda da emeklilik hakkının tanınması 120. maddenin ikinci kısmında yer almamış, ancak ilk girişinde beyan edilen bakım hakkının tüm vatandaşları kapsayacak olması ile kısmen meşruiyeti sağlanmıştır. Özetlemek gerekirse asgari bakımın sağlanmasında çalışan-çalışmayan ayrımı da olmamakta, ancak çalışanlar için tarım dışı sektördeki kapsama alınması taahhüdünde bulunmaktadır. Buna karşılık Sovyetler Birliği'nde kolhozlarda yer alan iştirakçiler (kolhozniki) de dahil olmak üzere tüm çalışanlar emeklilik hakkına sahip olmuşlardır (Bkz. Beyne, 1981: 90). Yapısına bakıldığında ise sosyal sigorta sistematığı açısından özünde dağıtım (PAYG) yöntemine dayanan ancak tam anlamıyla liberal batıdaki özelliğe sahip olmayan bir çeşit karmaşık Sovyet versiyonu ile karşılaşılmaktadır (Castel ve Fox, 2001: 4). Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991'e kadar ivazların karşılanması ise merkezi bütçe vergi gelirlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir (Mikhalev, 1996: 9).

Klasik anlamda prim-ivaz ilişkisine dayandırılması gereken sosyal sigorta sisteminin prim ayağına yer verilmiş olup, ödeme yükümlülüğünün işveren konumundaki devlet veya devlet işletmelerine verilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Buna göre çalışanların sosyal sigortaya ödenecek prim tutarları, çalıştıkları işkolu, mesleklerine göre değişen yüzdelerle aylık gelirleri üzerinden hesaplanarak ödenmiştir. Örneğin kömür ve madenlerde çalışanlar için tespit edilmiş

olan prim oranı %9; tekstil işçilerinde %9.3; akademisyenler için %4 oranında belirlenmiştir (Hazard, 1952: 560).

Çalışanlar için oluşturulmuş olan Sovyet emeklilik sisteminde yaşlılık ve maluliyet risklerine karşı korumada yaş haddi ve hizmet süreleri Ocak 1928’de net şekilde belirlenmiş olup 1928’e kadar spesifik yıl ve yaş tespiti olamamıştır (Rimlinger, 1961b: 116). Buna göre yaşlılık aylığı açısından asgari yaş hadleri hem cinsiyete hem de yapılan işe göre değişiklik göstermiş ve olağan emeklilik yaşı kadınlarda 55 yaş, erkeklerde ise 60 yaş olarak belirlenmiştir. Ancak yaş haddi zor işlerde çalışılması durumunda normal emeklilik yaşından 5 yıl düşürülerek kadınlar için 50 yaş, erkekler içinse 55 yaş olmuştur. Tehlikeli işlerde çalışanlar için yaş indirimi ise 10 yıla yükseltilerek kadınlarda 45 yaşa erkeklerdeyse 50 yaşa çekilmiştir. Görme engelli çalışanlar için de farklı uygulamaya gidilerek yaş indirimi 10-15 yıla yükseltilmek suretiyle kadınlarda 40 yaş erkeklerdeyse 50 yaş olarak tespit edilmiştir. Ayrıca en az 5 çocuk sahibi olan kadınlar için yaş haddi normal işlerde çalışılması durumunda da geçerli olmak üzere 50 yaş olmuştur (Tablo 1).

Yaşlılık aylığına hak kazanmada getirilen yaş haddi koşulları dışında, aynı zamanda asgari hizmet süresi koşullarının da getirildiği görülmektedir. Buna göre normal veya zor işlerde çalışan erkekler için 25 yıllık, kadınlar içinse 20 yıllık asgari hizmet süresi tehlikeli işlerde çalışanlar için beşer yıl geri çekilmiştir. Ayrıca en az 5 çocuk sahibi kadın çalışanlar için de asgari hizmet süresi 5 yıl geri çekilerek 15 yıl olarak tespit edilmiştir. Görme engelli çalışanlar içinse asgari hizmet süresi erkeklerde 15 yıl, kadınlarda ise 10 yıl olarak belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Sovyet Rejiminde Tam Yaşlılık Aylığı Almada Yaş ve Hizmet Süresi Koşulları

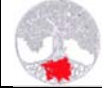
Çalışma türleri	Erkek		Kadın	
	Yaş	Hizmet	Yaş	Hizmet
Normal işlerde çalışma	60	25	55	20
Zor işlerde çalışma	55	25	50	20
Tehlikeli işlerde çalışma	50	20	45	15
*Geniş aile sahiplerinin çalışması	...	...	50	15
Kör işçilerin çalışması	50	15	40	10

* 8 yaşına kadar çocuklarına bakan en az 5 çocuk annesi çalışanlar için geçerlidir.

Kaynak: R. J. Myers (1959), “Economic Security in the Soviet Union” Transactions of the Society of Actuaries, 11: 731.

Sovyet sisteminde yaşlılık aylığı almada esas alınan üçüncü ve dördüncü parametre ise aylığa esas kazanç ve aylık bağlama oranlarıdır. Aylığa esas kazanç ve aylık bağlama oranları, emekli aylığının tespitinde kullanılmıştır. Yaşlılık aylığında aylık bağlamaya esas kazancın tespitinde ise iki yöntemden hareket edilmiştir: İlkinde son iki yıl içinde en yüksek 12 aylık kazancın ortalaması emekli aylığına esas kazanç olarak belirlenirken ikinci seçenekte ise son 10 yıl içerisindeki en yüksek 60 aylık gelir ortalaması esas alınmıştır. Bu iki seçenektan hangisinin seçileceği ise, hangisinin daha yüksek ortalama kazancı gösterdiğine bağlı olarak değişmiştir (Myers, 1959: 733).

Aylık bağlama oranlarının tespitinde aylığa esas gelir ortalamasının düzeyi belirleyici olmuştur. Buna göre en düşük yaşlılık aylığı tarım dışı sektör için 300 Ruble, en yüksek yaşlılık aylığı ise

1,200 Ruble olarak belirlenmiş olup aylık bağlama oranları çalışılan işin tehlikeli kategoride yer alıp-alınmasına bağlı olarak %50 ile %90 aralığında belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Sovyet rejiminde yaşlılık aylığı hesaplama formülü

Ortalama aylık gelir	Yaşlılık aylığı bağlama oranı veya miktarı	
	Tehlikeli işle	Diğer işler
300 Ruble'nin altında	300 Ruble	300 Ruble
300-350 Ruble	100%	100%
350-500 Ruble	%90 veya 350 Ruble	%85 veya 350 Ruble
500-600 Ruble	%80 veya 450 Ruble	%75 veya 425 Ruble
600-800 Ruble	%70 veya 480 Ruble	%65 veya 450 Ruble
800-1000 Ruble	%60 veya 560 Ruble	%55 veya 520 Ruble
1000 Ruble ve üstü	%55 veya 600 Ruble	%50 veya 550 Ruble
	En yüksek emekli aylığı 1200 Ruble	

Kaynak: R. J. Myers (1959), "Economic Security in the Soviet Union", Transactions of the Society of Actuaries, 11: 734.

Sakatlık riskine karşı oluşturulan maluliyet sigortasında maluliyet aylığı hesaplamada da adi maluliyet ve işe dayalı vazife malullüğü ayırımından hareket edilerek iki farklı hesaplama yöntemi geliştirilmiştir. Adi malullük aylığının hesaplanmasında ayrıca üç sakatlık derecesi belirlenerek malullük aylıklarının farklılaştırılması sağlanmıştır. Buna göre:

Adi malullük durumunda en düşük ve en yüksek aylık aralıkları 1. derece maluliyette 300 – 900 Ruble, 2. derece maluliyet durumunda 230 – 600 Ruble, 3. derece maluliyet durumunda ise 160 – 400 Ruble olarak tespit edilmiştir. Yine aylık bağlamada aylığa esas gelir ortalamasına ve yapılan işin durumuna göre değişen aylık bağlama oranları belirlenmiştir.

- a- 1. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %85'lik aylık bağlama oranına ilaveten 500 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
- b- 1. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %85'lik aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20;
- c- 2. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 450 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 450 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
- d- 2. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20;
- e- 3. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 400 Rublelik kısmına kadar %45'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
- f- 3. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %45'lik aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20 şeklindedir (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Sovyet rejiminde adi malullük aylığı hesaplama formülü

	1. derece maluliyet	2. derece maluliyet	3. derece maluliyet
Normal işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %85+%10	450 Ruble'ye kadar %65+%10	400 Ruble'ye kadar %45+%10
Zor işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %85+%15	500 Ruble'ye kadar %65+%15	500 Ruble'ye kadar %45+%15
Tehlikeli işlerde çalışma	600 Ruble'ye kadar %85+%20	600 Ruble'ye kadar %65+%20	600 Ruble'ye kadar %45+%20
En düşük maluliyet aylığı	300 Ruble	230 Ruble	160 Ruble
En yüksek maluliyet aylığı	900 Ruble	600 Ruble	400 Ruble

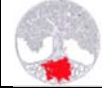
Kaynak: R. J. Myers (1959), "Economic Security in the Soviet Union" Transactions of the Society of Actuaries, 11: 735.

İşe dayalı (iş kazası-meslek hastalığı) vazife malullüğünde en düşük ve en yüksek aylık aralıkları 1. derece maluliyette 360 – 1200 Ruble, 2. derece maluliyet durumunda 285 – 900 Ruble, 3. derece maluliyet durumunda ise 210 – 450 Ruble olarak tespit edilmiştir. Yine aylık bağlamada aylığa esas gelir ortalamasına ve yapılan işin durumuna göre değişen aylık bağlama oranları belirlenmiştir.

1. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %100'lük aylık bağlama oranına ilaveten 500 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
1. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %100'lük aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20;
2. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 450 Rublelik kısmına kadar %90'lık aylık bağlama oranına ilaveten 450 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
2. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %90'lık aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20;
3. derece maluliyet durumunda normal ve zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 400 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için normal işlerde çalışanlardan %10, zor işlerde çalışanlarda için %15;
3. derece maluliyet durumunda tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 600 Ruble'nin üstü için %20 şeklindedir (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4: Sovyet rejiminde iş kazası meslek hastalığına dayanan malullük aylığı hesaplama formülü

	1. derece maluliyet	2. derece maluliyet	3. derece maluliyet
--	---------------------	---------------------	---------------------

Normal işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %100+%10	450 Ruble'ye kadar %90+%10	400 Ruble'ye kadar %65+%10
Zor işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %100+%15	500 Ruble'ye kadar %90+%15	500 Ruble'ye kadar %65+%15
Tehlikeli işlerde çalışma	600 Ruble'ye kadar %100+%20	600 Ruble'ye kadar %90+%20	600 Ruble'ye kadar %65+%20
En düşük maluliyet aylığı	360 Ruble	285 Ruble	210 Ruble
En yüksek maluliyet aylığı	1200 Ruble	900 Ruble	450 Ruble

Kaynak: R. J. Myers (1959), "Economic Security in the Soviet Union" Transactions of the Society of Actuaries, 11: 735.

Olağan ölüm durumunda hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylıklarında en düşük ve en yüksek aylık aralıkları 1 hak sahibinin olması durumunda 160 – 400 Ruble, 2 hak sahibinin olması durumunda 230 – 600 Ruble, 3 veya daha çok hak sahibinin olması durumunda ise 300 – 900 Ruble olarak tespit edilmiştir. Yine aylık bağlamada aylığa esas gelir ortalamasına ve yapılan işin durumuna göre değişen aylık bağlama oranları belirlenmiştir.

- a- 1 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 400 Rublelik kısmına kadar %45'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- b- 1 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %45'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- c- 1 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %45'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20;
- d- 2 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 450 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- e- 2 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- f- 2 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20;
- g- 3 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %85'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- h- 3 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %85'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- i- 3 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %85'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20 şeklindedir (Bkz. Tablo 5)

Tablo 5: Sovyet rejiminde olağan ölüm durumunda hak sahiplerine (dul-yetim) ölüm aylığı hesaplama formülü

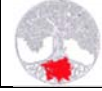
	1 hak sahibi	2 hak sahibi	3 ve daha çok hak sahibi
Normal işlerde çalışma	400 Ruble'ye kadar %45+%10	450 Ruble'ye kadar %65+%10	500 Ruble'ye kadar %85+%10
Zor işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %45+%15	500 Ruble'ye kadar %65+%15	500 Ruble'ye kadar %85+%15
Tehlikeli işlerde çalışma	600 Ruble'ye kadar %45+%20	600 Ruble'ye kadar %65+%20	600 Ruble'ye kadar %85+%20
En düşük maluliyet aylığı	160 Ruble	230 Ruble	300 Ruble
En yüksek maluliyet aylığı	400 Ruble	600 Ruble	900 Ruble

Kaynak: R. J. Myers (1959), "Economic Security in the Soviet Union" Transactions of the Society of Actuaries, 11: 737.

İşe dayalı (iş kazası-meslek hastalığı) ölüm durumunda hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylıklarında en düşük ve en yüksek aylık aralıkları 1 hak sahibinin olması durumunda 160 – 450 Ruble, 2 hak sahibinin olması durumunda 230 – 900 Ruble, 3 veya daha çok hak sahibinin olması durumunda ise 300 – 1200 Ruble olarak tespit edilmiştir. Yine aylık bağlamada aylığa esas gelir ortalamasına ve yapılan işin durumuna göre değişen aylık bağlama oranları belirlenmiştir.

- 1 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 400 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- 1 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- 1 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %65'lik aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20;
- 2 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 450 Rublelik kısmına kadar %90'lık aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- 2 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %90'lık aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- 2 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %90'lık aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20;
- 3 hak sahibinin olması durumunda, normal işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %100'lük aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %10,
- 3 hak sahibinin olması durumunda, zor işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 500 Rublelik kısmına kadar %100'lük aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %15,
- 3 hak sahibinin olması durumunda, tehlikeli işlerde çalışanlar için aylık bağlamaya esas gelirin ilk 600 Rublelik kısmına kadar %100'lük aylık bağlama oranına ilaveten 400 Ruble'nin üstü için %20 şeklindedir (Bkz. Tablo 6)

Tablo 6: Sovyet rejiminde iş kazası meslek hastalığına dayanan ölüm durumunda hak sahiplerine (dul-yetim) ölüm aylığı hesaplama formülü

	1 hak sahibi	2 hak sahibi	3 ve daha çok hak sahibi
Normal işlerde çalışma	400 Ruble'ye kadar %65+%10	450 Ruble'ye kadar %90+%10	500 Ruble'ye kadar %100+%10
Zor işlerde çalışma	500 Ruble'ye kadar %65+%15	500 Ruble'ye kadar %90+%15	500 Ruble'ye kadar %100+%15
Tehlikeli işlerde çalışma	600 Ruble'ye kadar %65+%20	600 Ruble'ye kadar %90+%20	600 Ruble'ye kadar %100+%20
En düşük maluliyet aylığı	160 Ruble	230 Ruble	300 Ruble
En yüksek maluliyet aylığı	450 Ruble	900 Ruble	1200 Ruble

Kaynak: R. J. Myers (1959), "Economic Security in the Soviet Union" Transactions of the Society of Actuaries, 11: 737.

Sovyet Rejiminde Tarım Sektöründe Çalışanlar İçin Sosyal Güvencesizlik

Tarım alanlarında faaliyette bulunan çalışanlara yönelik sosyal güvenlik imkânları tarım dışı faaliyette bulunan çalışanlar karşısında ciddi azalış göstermiştir. Buna göre Sovyet rejiminde oluşturulan konu hakkındaki genel hüküm şu şekilde olmuştur: Sosyal güvenlik kapsamında olan tarımsal faaliyetlerde çalışanlardan a) kollektif çiftliklerde çalışanlar b) kendisine yaklaşık 1,5 dönümün üzerinde arazi tahsisi yapılmış olanlar Sovyet sosyal güvenlik sistemi içerisindeydi. Ancak bu sistemde elde edilecek emeklilik tutarı da tarım dışı alanlarda çalışanların elde edeceği emekli aylıklarının %15'i oranında daha düşük düzeyde tutulmuştur. Gelir düşüşünün hükme bağlanmasındaki gerekçe ise kırsal alanlarda yaşayanların kendi tüketimlerinde kullanacakları besinlerin önemli bölümünü kendilerinin üreterek karşılayacakları gösterilmiştir (Myers, 1959: 737).

Tarım alanlarında çalışanlar için emeklilikte gelir düşüşü konusunda ilk bakışta haklı olarak kabul edilebilecek gerekçe, yaşam şartları ve gelir düzeylerindeki düşük seviye dikkate alındığında oldukça anlamsız ve sığ bir gerekçe konumuna gerilemiştir. En temel insan hakkını oluşturan yaşama hakkının dahi kırsal alanlarda korunamaması, Sovyet rejiminin iç tutarsızlıklarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sovyet anayasasının 118. maddesinde tüm vatandaşların çalışma ve istihdam hakkıyla birlikte yaptıkları işlerinin nitelik ve nicelikleriyle de uyumlu ödeme yapılması garanti altına alınmıştır. Sovyet toplumunun üretici güçlerinde istikrarlı büyümenin sağlanacağı, ekonomik kriz olasılıklarının ve işsizliğin ortadan kaldırılacağı ulusal ekonominin sosyalist kurumlarca çalışma hakkının sigorta altına alındığı deklare edilmiştir (Eason, 1957: 390).

Sovyet rejimi döneminde tarım sektöründe faaliyet gösteren geniş kesimlere yönelik sürekli bir baskı ve dönüştürme çabasıyla karşılaşıldığı, buna karşılık kırsal alanda yaşayanların söz konusu dönüştürme çalışmalarına belirgin direnç gösterdikleri görülmektedir. Konuyla ilgili ilk önemli çalışma 1928' de başlamış olup uygulanan politikalar neticesinde Sovyet işgücü piyasasının işleyişinde belirgin değişiklikler gerçekleşmiştir. 1926 nüfus sayımına göre sivil işgücünün %85'inden fazlası çoğunluğu tarımsal faaliyette bulunmak üzere kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz yardımcı aile efradı iken ücret ve maaşlıların oranı ancak %11.5'e ulaşabilmiş, üretici kooperatif üyeleri ile kollektif çiftliklerde çalışanların ağırlığı %1-2 arasında kalmış ve işsizlerin ağırlığı da %1.2 olarak gerçekleşmiştir (Eason, 1957: 392-393).

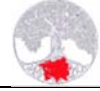

1928’de devletin işlettiği tarım arazisi büyüklüğü de tüm ülke tarım arazilerinin ancak %27’si oranında gerçekleşmiştir (Opdahl, 1953: 47). Bolşevik ihtilali ertesinde ülkede yaşanan tarım sorununun çözümünde köylülere toprak dağıtılmasının, büyük özel üretim çiftliklerinin kamulaştırılmasının ve arazi üzerindeki özel mülkiyet hakkının tamamen kaldırılmasının yeterli olmadığı ve bu sebeple de sosyalist çizgiler çerçevesinde sistemin yeniden düzenlenmesi gerektiği yeni bir sorun olarak ortaya çıkartılmıştır. Sorunun çözümü ise ağırlıklı olarak tarımda ortak üretime geçilmesi olarak Sovyet yönetimince benimsenmiştir. Buna göre de büyük ölçekli tarımsal faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla “Köylü Kollektif Çiftlikleri”ni ifade eden kolhozlar ve “Sovyet Devlet Çiftlikleri”ni ifade eden sovhozlar kurulmuştur. Sovhozlarda gerçekleştirilen tarım faaliyetinde işçiler devletçe ödenen ücret karşılığında çalıştırılmış olup sermayesi, mülkiyeti, örgütlenmesi ve idaresi de devlete ait olmuştur. Sovhozlar aynı zamanda ürettikleri ürün çeşidine göre de ayrıma tabi tutulmuşlardır. Buna göre tahıl devlet çiftlikleri, hayvancılık devlet çiftlikleri, pamuk devlet çiftlikleri şeklinde çeşitlere ayrılmışlardır (Ladejinsky, 1938: 60-61).

Sovyetler Birliği, kolektivizasyon süreci 1928-29’da başladığında yoksul bir tarım ülkesi görünümündedir. Sanayileşme ile hem beslenme hem de genel tüketim düzeylerinde artış yaşanması söz konusuysen, SSCB’de her ikisinde de ciddi bozulmayla karşılaşmıştır. Hatta kır ve kent ayrımıyla bakıldığında bozulmanın çok daha şiddetli gerçekleştiği de görülmektedir (Jasny, 1954: 212). Nitekim kolektivizmin erken evrelerinde kırsal alanlarda nesiller arasında aktarılmış tüm varlıklara, hayvan sürülerine, damızlık hayvanlara hatta bazen tohumluk ürünlere, araç-gereçlere zorla el koyularak toplanmış olmasına karşılık 1933-34’te, II. Dünya Savaşı sürecinde ve 1946-47’de yaşanan kıtlıklarda milyonlarca insan yaşamını kaybetmiştir (Dando, 1988: 88). Yine de 1940’ta sayıları 5 milyona ulaşan sovhoz veya kolhozlar içerisinde yer almayan bağımsız zirai faaliyette bulunanlar süratle sistem içerisine alınarak 1955’e gelindiğinde 1 milyonla sınırlı kalacak düzeye indirilebilmiştir (Katkoff, 1957: 130).

Stalin’in Ocak 1928’de bildirdiği beş yıllık kalkınma planında yer alan ekonomik gerekçede Sovyet tarımı için küçük bireysel köylü ekonomisi temelinde ilerleme sağlanamayacağı, pazar için ilave ürün üretebilen ve yüksek verimlilikte makinaların kullanıldığı büyük çiftliklere ihtiyaç duyulduğu ve bu sebeple de kolektivizasyon süreci başlatılacağı ifade edilmiştir (Wessel, 1981: 47). Kollektivizm hareketinin hemen öncesinde köylülerin %8.2’si topraksız köylü, %21.1’i fakir köylü, %66.8’i orta halli köylü ve sadece %3.9’u kulaklardan oluşmakta olup bir başka tahmine göre de fakir köylüler %35, orta halli köylüler %60 ve kulaklar ise %4-5 aralığında ağırlığa sahiptirler. Ancak bu dönemde yoksul köylüler dahi kulak olmakla suçlanarak kulaklıktan çıkmaları kolhozlara girişe bağlanarak büyük baskı altına alınmışlardır. Bu sürece karşı çıkan milyonlarca köylü ise Sibiry’a’daki iş kamplarına yollanmış veya öldürülmüş olup iş kamplarına gönderilenlerin önemli bir bölümü de kamplarda yaşamını kaybetmiştir (Eröz, 1966: 155-156, vd.).

Kollektivizmin başlangıcından itibaren ilk yirmi yıllık döneme bakıldığında piyasadaki gıda ürünlerinin neredeyse %80’inin kolektif çiftliklerde (kolhoz) ve kolhoz üyelerince (kolhozniki) karşılanmasına rağmen üretimin verimsizliğiyle karşılaşmıştır. Uygulamalara bakıldığında eski köylülerin verimliliğinin arttırılmasını sağlayıcı teşvikler yerine iktisadi ve hukuki yaptırımlar içeren karmaşık bir sistemin oluşturulmasıyla verimlilik artışının sağlanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Kolhoznikilerin büyük ölçüde yetersiz kalan gelirlerini destekleyici teşvik sisteminin askeri ve iktisadi üst yöneticilerce sağlanamaması ise ekonomik sorunun Aşil tendonunu oluşturmuştur. Kuruluşunda çok yüksek beklentilerin olduğu

kolhozlarda sorunların çözümüne yönelik en küçük uzlaşmaların bile sağlanamamasına ek olarak köylülerde de ciddi hayal kırıklığına yol açmışlardır (Jasny, 1948: 304-305).

Kolhozların amaçları incelendiğinde, yöneticilerin hedeflerinin kolhoz üyelerinin hedefleriyle örtüşmediği, devlete düşük fiyatla ürün tesliminin zorunlu tutulduğu ve buna dayalı olarak da köylünün gücünü kırarak devletin ekonomik hedeflerini gerçekleştirme göreviyle hareket edildiği bir yapıyla karşılaşılmaktadır (Bradley, 1971: 343). Stalin yönetimi boyunca Sovyet tarımında alınan kararların olumsuz sonuçları, Stalin sonrasında da farklı alanlarda kendini yenilemiştir. Örneğin Kruchev döneminde 1952’de bakir toprakların tarıma açılması kararı verilip bu karar kapsamında da 23 bin km²’lik alanla başlayan çalışmalar, 1956’ya gelindiğinde yaklaşık 300 bin km²’ye çıkarılmış olup dönüm başına verimlilikteki 140-150 kg’lık verim beklentisi 1956’ya gelindiğinde dönüm başına 100 kg olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Grossman, 1956: 66-67). Bunun anlamıysa verimlilik artışının ciddi düzeyde Stalin sonrasında da arttırılamayıp tarım çalışanlarının gelir düzeylerinin artması için elverişli bir ortamın sağlanamadığıdır.

Sovyet rejiminde uygulanan bir diğer politika ise kentlerden kırsal alanlara yeniden yerleşim politikasıdır. Bu politika neticesinde II. Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde ciddi sayıda tarım dışı alanlarda çalışanlardan kollektif çiftliklerde çalışmaya getirildiği görülmektedir (Schwartz, 1949: 74). Özellikle makine ve traktör istasyonlarındaki operatörlerin transferleriyle kolhozlardaki komünistlerin sayısı da süratle artarak Stalin döneminin sonlarına denk gelen 1953’te dahi kolhozlarda komünist parti örgütlenmesinin henüz olamadığı %20’lik kesimin varlığının 1958’e kadar sıfırlanarak komünist parti üye sayısı açısından 1.35 milyona ulaşılarak siyasal kontrolün sağlandığı görülmüştür (Kalvoda, 1960: 388).

1960’a gelindiğinde Sovyetler Birliği’nde 53,400 kollektif çiftlik (kolhoz) ve 6500 devlet çiftliği (sovhoz)’dan oluşan bir yapı oluşmuştur. Kolhozların tarım alanlarındaki payı ise 1953’te %84’ken 1960’ta %60’a inmiştir. Buna karşılık sovhozların ağırlığı arazi büyüklüğünde 1953’teki %10-12’lik aralıktan 1960’ta üçte ikilik bir ağırlığa yükselmiştir (Bell, 1961: 4-5). Ortalama Sovhoz büyüklüğünün 90 km²’ye ulaştığı Sovyetler Birliği’nde kolhoz büyüklüğü ise ortalama 27-28 km²’yle sınırlı kalmıştır (Bell, 1961: 5). Dolayısıyla da kamu kontrolü sağlanması ertesinde bu defa kollektivizmin merkezileştirmeye dönüştürülmesi süreciyle karşılaşılmıştır.

Sovyet rejimi boyunca işçilerin ve diğer çalışanların (ortakçılar, ücretsiz yardımcı aile efradı vb) iş kollarına göre gelişimleri incelendiğinde 1940-84 arasında tüm işkollarında yaklaşık 2.5 katlık artış yaşandığı, bu artışın sanayide 2 katın altında kalmasına karşılık tarımda 3 katı aştığı ve bu artış içerisinde de esas ağırlığın beş katı aşan artışla tarım işçilerinde gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 7).

Tablo 7: İşçiler ve Diğer Çalışanların İş Kollarına Göre Sayısal Durumu (1940-1980, bin kişi)

İşkolları	1940	1960	1970	1980	1984
Toplam işçi ve çalışanlar	33,926	62,032	90,186	112,498	116,720
Sanayi	13,079	22,620	31,593	36,891	37,950
İşçiler	9,971	18,887	25,631	29,497	30,200
Tarım	2,703	6,964	9,419	11,650	12,200
İşçi ve çalışanlar	1,760	6,193	8,833	10,693	11,130
İşçiler	1,558	5,871	8,087	9,572	9,910
Ormancılık	280	359	433	458	459
Ulaştırma	3,525	6,279	7,985	10,324	10,825
İletişim	484	738	1,330	1,634	1,678

Kaynak: Dando, William A. (1988), *Soviet Agriculture Today: Insight, Analyses, and Commentary*, National Council for Soviet and East European Research Project no: 800-15, p. 83.

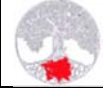
İşkollarına göre işçi ve diğer çalışanların aylık gelir düzeyleri incelendiğinde de hem tarım işçileri kesitinde hem de tüm çalışanlar bütününde en düşük gelirlileri oluşturdukları açıktır. Ancak dönemsel gelişim kısmen tarım sektöründe çalışanlar lehine bir değişimin varlığını desteklemektedir. Buna göre 1940 yılı için ülke ortalaması 33.1 Ruble/ay düzeyinde gerçekleşen aylık gelir tarımda çalışanlar bütünü için 23.3 Ruble/ay ve sadece tarım işçileri açısından bakıldığında ise 20.7 Ruble/ay düzeyinde gerçekleşmişken bu seviyeler 1984'e gelindiğinde ülke ortalaması için 185 Ruble/ay, tarım çalışanlarının tümünün ortalaması için 175 Ruble/ay ve tarım işçileri özelindeyse 173 Ruble/ay olarak gerçekleşebilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8: İşçiler ve Diğer Çalışanların İş Kollarına Göre Aylık Gelir Durumu (1940-1980, Ruble)

İşkolları	1940	1960	1970	1980	1984
Toplam işçi ve çalışanlar	33,1	80,6	122	168,9	185
Tarım	23,3	55,2	101	149,2	175
İşçiler	20,7	51,9	98,5	148,5	173
Ulaştırma	34,8	87	136,7	199,9	216
İletişim	28,2	62,7	96,8	145,8	166

Kaynak: Dando, William A. (1988), *Soviet Agriculture Today: Insight, Analyses, and Commentary*, National Council for Soviet and East European Research Project no: 800-15, p. 84.

Tarımda üretim araçları kapsamında taşınır mal mülkiyetindeki değişimi anlamada yardımcı olma potansiyeline sahip bir gösterge de hayvan varlığıdır. Bu kapsamda 1941-85 arasındaki sayısal değişim incelendiğinde köylünün sovhoz ve kolhozlar dışında kendi elindeki kişisel hayvan varlığının da süratle azaldığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. (Tablo 9).

Tablo 9: Sovyet Rejiminde Hayvan Varlığının Tarım İşletme Kategorilerine Göre Dönemsel Gelişimi (1941-85)

Tüm tarım işletme türündeki varlık toplamı				
	Sığır	İnek	Koyun ve keçiler	Koyun
1941	54.8	28.0	91.7	80.0
1961	75.8	34.5	140.3	133.0
1971	99.2	39.8	143.4	138.0
1976	111.0	41.9	147.1	141.4
1981	115.1	43.4	147.5	141.6
1985	120.9	43.5	148.9	142.7
Kollektif çiftlikler, devlet çiftlikleri, ilgili çiftlik işletmeleri vd tarım-endüstri işletmeleri				
	Sığır	İnek	Koyun ve keçiler	Koyun
1941	23.6	7.0	49.2	46.3
1961	52.8	18.2	106.2	104.9
1971	74.3	24.3	110.2	109.2
1976	87.6	28.2	117.7	116.4
1981	92.1	30.2	117.3	116.0
1985	97.0	30.2	116.7	115.3
Kişisel hayvan varlığı				
	Sığır	İnek	Koyun ve keçiler	Koyun
1941	31.2	21.0	42.5	33.7
1961	23.0	16.3	34.1	28.1
1971	24.9	15.5	33.2	28.8
1976	23.4	13.7	29.4	25.0
1981	23.0	13.2	30.2	26.0
1985	23.9	13.3	32.2	27.4

Kaynak: Dando, William A. (1988), Soviet Agriculture Today: Insight, Analyses, and Commentary, National Council for Soviet and East European Research Project no: 800-15, p. 110.

Köylünün kolhozlara hem götürmekte olduğu ürün miktarında kota konulup hem de götürdükleri ürünlerinin çok düşük fiyatla ellerinden alındığı bir ortamda kişisel üretimleri ayrıcalıklı önem kazanmıştır. Çünkü kentlerdeki sözde parasız pazarlarda, ürettikleri kişisel ek ürünlerini satarak nakit gelir elde ederek ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir (Nova, 1960: 316). Ancak kişisel varlıklardaki azalış, bu imkânın da son derece sınırlanmasını beraberinde getirmiştir.

Sovyet rejimi boyunca tarımda kişisel hayvan varlığındaki azalış, kişisel hayvan varlığından elde edilen üretimi de ağırlıksal olarak düşürmüş ve tarımda çalışanların kolhoz ve sovhoz gelirlerine tam bağımlı kılınmalarına sebebiyet vermiştir (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Sovyet Rejiminde Hayvancılıkta Yıllık Üretim Hacminin Dönemsel Gelişimi (1940-84)

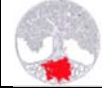
Tüm tarım işletme türündeki varlık toplamı				
Yıllar	Et üretimi (milyon ton)	Süt (milyon ton)	Yumurta (milyar adet)	Yün (bin ton)
1940	4.7	33.6	12.2	161
1960	8.7	61.7	27.4	339
1970	12.3	83.0	40.7	402
1975	15.0	90.8	57.4	448
1980	15.1	90.9	67.9	443
1984	16.7	97.6	76.0	463
Kollektif çiftlikler, devlet çiftlikleri, ilgili çiftlik işletmeleri vd tarım-endüstri işletmeleri				
Yıllar	Et üretimi (milyon ton)	Süt (milyon ton)	Yumurta (milyar adet)	Yün (bin ton)
1940	1.3	7.5	0.7	98
1960	5.1	32.6	5.3	262
1970	8.0	53.2	19.0	323
1975	10.3	62.9	34.8	358
1980	10.4	63.8	46.1	347
1984	12.1	74.3	53.9	351
Kişisel hayvan varlığı				
Yıllar	Et üretimi (milyon ton)	Süt (milyon ton)	Yumurta (milyar adet)	Yün (bin ton)
1940	3.4	26.1	11.5	63
1960	3.6	29.1	22.1	76
1970	4.3	29.8	21.7	79
1975	4.7	27.9	22.8	90
1980	4.7	27.1	21.8	96
1984	4.6	23.3	22.1	112

Kaynak: Dando, William A. (1988), Soviet Agriculture Today: Insight, Analyses, and Commentary, National Council for Soviet and East European Research Project no: 800-15, p. 111.

Sovyet rejimi boyunca tarımda çalışanların yaşam koşullarının ülke genelinde en düşük düzeyde kalan kesimler arasında yer aldığı görülmektedir. Nitekim Nyirady (1989: 220)' nin Sovyet rejiminde 1930'lardan başlayıp 1980'lerin sonlarına kadar sürdüğünü ifade ettiği ve en yüksek gelirli %10'luk kesimle en düşük gelirli %10'luk kesim arasındaki gelir farklılığının dört ile on kat arasında olduğunu tahmin ettiği ücret hiyerarşisi:

- Siyasetçilerin ve sanatçıların üst kademelerinde olanlar
- Profesyonel entelektüel ve sanatçı aydınlar;
- En yüksek vasıflı işçiler;
- Beyaz yakalı işçiler ve yüksek refah düzeyine sahip çiftçiler;
- Ortalama (vasat) işçiler;
- ve altta da birkaç becerileri olan işçilerle ortalama (vasat) tarım işçileri

şeklinde sıralanmış olup tarımda çalışanların konumu burada da görüleceği gibi en aşağıda yer almıştır. Myers (1959: 724) en üst kesim içerisinde yer alan üst düzey fabrika yöneticilerinin, hükümet yetkililerinin, mühendislerin, bilim adamlarının, profesörlerin aylıklarının 5000-7000

Ruble arasında olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla en düşük ve en yüksek gelir farklılığının 4-10 kat arasında bir düzeyle sınırlı kalmadığı sonucuna da varılabilir. Dolayısıyla da emeklilik döneminde Sovyet köylüsünün emekli aylıklarında en düşük düzeydeki kesimi teşkil ettiği açıktır. Aylığa esas kazançtaki düşük düzeye ek olarak bir de emekli aylıklarında köylü oldukları için ayrıca %15'lik kesintiye gidilmesini meşrulaştırmaksa neredeyse olanaksızlaşmıştır. 1961'e gelindiğinde ülke bütününde 22 milyona ulaşan emekliler içerisinde kolhozlardan emekli olanların sayısının da sadece 2 milyon seviyesinde gerçekleşmesi ayrıca önemlidir (Naleszkiewicz, 1964: 293).

Kısacası Sovyet rejiminin tarımda çalışanlara ne ciddi yaşlılık-sakatlık-ölüm durumlarında gelir azalışlarını telafi edecek standartlarda bir emekli geliri tahsisi gerçekleştirebilmiş, ne de ülkenin yarından fazlasına denk gelen geniş kesim için sunduğu söz konusu düşük düzeyli gelir imkânlarını yaygınlaştırabilmiştir. Bu elverişsiz koşulları açıklamada ise en düşük gelir düzeyinde yer alan tarım işçileri için Eröz (1966: 160-161)'ün işaret ettiği üzere Çarlık Rusya'sındaki serfliğin sürdürülmesi şeklinde değerlendirmede bulunmak mümkündür. Toprağa bağlı bir ailede doğan çocuk istisnai durumlar dışında yine aynı toprağı işleyen konumunda ve benzer statü ve gelir düzeyine sahip şekilde yaşamını sürdürmek durumunda kalmıştır. Diğer bir deyişle de yoksulluğun nesiller arası aktarımının olduğu kronik yoksullukla yoğrulan bir düzenle karşılaşmaktadır. Bu da doğal olarak sosyal güvencesizliğin daha çalışma yaşamı sürecinde varlığını derinden hissettirdiği anlamını taşıyacaktır.

Sovyet Rejiminde Sosyal Güvencesizlik Olarak Çalışan Emekliler

Sovyet emeklilik sistemi emeklilik döneminde de çalışmayı desteklemiş olup 1956'ya kadar emekli sayısında da ciddi artış yaşanmıştır (Anderson, 1987: 2-3). Gerçi bazı Sovyet akademisyenler emekli çalışanların işgücü ihtiyacını karşılamasına şüpheyle yaklaşmıştır (Anderson, 1987: 5). Ancak Sovyet yönetimi büyük şehirlerde ilave işgücüne ihtiyaç duyduğundan ve aynı zamanda büyük şehirlerin büyümesini de sınırlandırmaya çabalayarak sadece küçük şehirlere ilave konut inşa ettiğinden emekli çalışanlara ihtiyaç artmıştır. Çoğu yaşlı yaşadığı şehirde evli çocuklarının yanında yaşadığından talep artışına yol açmamışlardır. Halbuki genç işçiler yaşlılara göre sosyal hizmet talebini de arttıracaklardır (Anderson, 1987: 5). 1926-1955 arasında kentlerde yaşayanların sayısının 26.3 milyondan 88.2 milyona çıkmasına rağmen konut varlığı 216 milyon m²'den sadece 640 milyon m²'ye yükselebilmiş olup kişi başına düşen yaşanabilir alan da 1926'da 5.85 m² iken 1955'te 4.78 m²'ye gerilemiştir (Herman, 1971: 204). Böyle bir ortamda da emeklilerin çalışmasının teşviki gerekmişse de teşvik yerine emekli aylıkları çok düşük tutularak iş piyasasından ayrılışın engellenmesi yoluna gidilmiştir.

1932'den itibaren olağan emeklilik aylıklarının en yüksek düzeyinin bile asgari geçim düzeyine ulaşamadığı ve işçi emeklilerinin çoğunluğunun da 150 Ruble düzeyinde aldığı emekli aylıkları, 1956 Reformu olarak adlandırılan düzenlemelerle değişebilmiştir (Rimlinger, 1961b: 118). 1956 reformuyla düşük gelirli için yaşlılık ve malullükte ilave fayda sağlayacak formüller geliştirilerek iyileştirmeye gidilmiştir (Madison, 1964: 196). Bu kapsamda düzenlemeler getirilirken çalışan emeklilerin aylıklarından meslek ve çalışılmış olunan işin şartlarına göre 150 Ruble veya oransal kesintiye gidilmesini içerecek ikili ayrıma gidilmesi konusunda tartışmalar olmuşsa da, ikili ayırımın sadece sınırlı kesimler için avantaj taşıyacağı düşünüldükçe emekli aylıklarında oransal kesintiye içerecek bir düzenleme yapılmasına yönelik karara varılmıştır (R.S. 1957: 310). Bu da çalışan emeklilerin ağırlığında çok keskin düşüşleri beraberinde getirmiştir. Yine de 1976'ya gelindiğinde emekli çalışanların sayısı 17 milyona yükselmiştir (Beyme, 1981: 79).

Yeni düzenlemenin getirildiği 1956'dan 1983'e kadarki dönem kısıtında çalışan emeklilerin tüm emekliler içerisindeki ağırlığı incelendiğinde 1956'da %59'a ulaşan ağırlığın düzenlemenin hemen ertesinde 1957'de %28.6'ya indiği görülmektedir. Bu azalış 1962'ye kadar sürse de 1962'deki %9.2'lik dip noktasından sonra düzenli bir artış ivmesi yeniden yaşanarak 1983'e gelindiğinde %32'ye yükselmiştir (Tablo 11).

Tablo 11: Çalışan Emeklilerin Tüm Emekliler İçerisindeki Ağırlıkları (1956-1983, %)

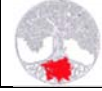
Yıl	Oran (%)	Yıl	Oran (%)
1956	59,0	1967	15,2
1957	28,6	1968	15,9
1958	19,2	1969	18,9
1959	15,1	1970	19,0
1960	11,7	1971	20,5
1961	10,1	1972	21,3
1962	9,2	1973	22,3
1963	9,4	1974	23,4
1964	10,1	1975	24,3
1965	12,5	1981	30,4
1966	14,0	1983	32,0

Kaynak: Jones, T. Anthony and William Moskoff (1987), "Pensioners in the Soviet Labour Force: The Limits of Monetary Inducements", *Soviet Studies*, 39 (1): p. 89.

Reformun emekli aylıklarında iyileşme sağlamasına karşılık bu iyileşmenin etkisini sınırlayacak çeşitli hükümler de içerdiği görülmektedir. 28 Aralık 1938'de alınan ve 29 Aralık 1938'de *Izvestia*'da yayınlanıp 1 Ocak 1939'dan itibaren yürürlüğe sokulan kanunla yaşlılık aylığı almakta iken çalışmaya devam eden emeklilerin ücretlerine de bakılmaksızın emekli aylıklarını almaya devam edecekleri ve yasal düzenleme öncesinde prim ve diğer mahsuplaşmalarla ilgili tüm uygulamaların da yürürlükten kaldırıldığı karara bağlanmıştır (Soviet Legislation, 1939: 706). Ancak 1956'da çalışan emeklilerle ilgili getirilen yeni düzenlemelerle emeklilerin çalışması durumunda emekli aylıklarında kesinti yapılmasına başlanmıştır. Buna ek olarak emekli aylıklarının vergiden muaf tutulması da kaldırılmış, 1964'ten itibaren çalışmaya devam edilmesi durumunda alınan emekli aylıklarının sadece yarısı ödenmeye başlanmış, Ural, Sibirya ve Uzak Doğu'daki bölgeler için bu oran %75'e çıkarılabilmektedir. Bu da emekli çalışanların sayısındaki artışta yavaşlamaya yol açmıştır (Moskoff, 1982: 277-278). Yapılan değerlendirmelerde Sovyetler Birliği'nde 1935-56 arasında aile başına düşen çalışan sayısında %30'luk artışın olduğu, buna karşılık bağımlıların sayısında ise %59'luk bir azalışın yaşandığı, bunun da aile gelirinde ciddi yükselişe yol açtığı da gerekçe olarak ayrıca vurgulanmaktadır (Lomberg and Turgeon, 1960: 221).

Emeklilikte çalışmanın güncel gelir düzeyinde artış sağlaması dışında kısmen avantajları sürmüştür. Örneğin 1974'e kadar normal emeklilik yaşında çalışanlara ilave çalışma yıllarına göre emeklilik dönemlerinde ilave getiri de sağlanmıştır. Normal emeklilik yaşında emeklilik durumunda ise yeterli birikime sahip olunamadığından ilave çalışmayla da emeklilik dönemi için yeterliliğe ulaşılabilme imkânı oluşmuştur. Bazı Sovyet bilim adamları ise emeklilik yaşında fazla çalışma için ekonomik büyüme ve yarı zamanlı çalışmanın gerekliliğini de

tartışmışlarsa da yönetim ağır işler gibi alanlarda emeklilik yaşından kaynaklanan yeterlilik sıkıntısının yaşanmasına rağmen yarı zamanlı çalışmayı içeren düzenlemelere uzun zaman gitmemiştir. (Anderson, 1987: 3)

Sovyet rejiminde yarı zamanlı çalışma, mevzuat açısından 1971'e kadar mümkün olmamakla birlikte 1971'de yapılan yasal düzenlemeyle tam zamanlı çalışma dışında yarı zamanlı çalışmaya da imkân tanınmış ve yarı zamanlı çalışma, emekli aylığı alanlar ve yıllık izin sürelerinde çalışanlar için daha çok mevcut olan bir çalışma özelliğine dönüşmüştür. Yarı zamanlı çalışma genel olarak gün içerisinde kısmi mesaiye dayalı olmak yerine haftalık çalışma saati çerçevesinde şekillenmiştir. Buna göre yarı zamanlı çalışanlar örneğin haftanın beş gününde üç gün tam mesai olarak çalışıp kalan iki gün çalışmamak suretiyle bu kategoride değerlendirilebilmiştir (Moskoff, 1982: 270-271). Emeklilik yaşında çalışanların %12'si haftada 35 saatin altında çalışma süresi olan yarı zamanlı işlerde çalışırken, büyük bölümü yarı zamanlı iş bulamamıştır. Halbuki yarı zamanlı iş bulmak, Sovyet rejiminde emeklilik yaşındaki çalışanlar arasında tercih nedenleri arasına girmiştir (Anderson, 1987: 12).

Emeklilikte çalışmaya devam etmede ekonomik sebepler dışında da etkenlerin olduğu unutulmamalıdır. Anderson (1987: 1-2) Sovyet rejiminde emeklilik yaşındakilerden çalışmaya devam edenlerdeki yoğunluğu ekonomik yeterliliğin devam ettirilmesinin yanı sıra çalışılan işin iyi ve keyif verici olmasına bağlayarak iki temel sebep arasında değerlendirmiştir. Shapiro'nun beş kent için yaptığı bir çalışmada ise çalışmayan emeklilerin memnuniyet düzeylerinin az olmadığı da görülmektedir (Tablo 12). Shapiro'nun 1980 tarihli çalışmasında öne çıkan diğer bulgulara bakıldığında emeklilik sonrası çalışmada gelir düzeyi, eğitim ve zihinsel çalışma (beyaz yakalılık) önemli olup, özellikle çalışan emeklilerin üçte birinin emeklilik hak ediş yaşından önceki son 3 yıl içerisinde iş değiştirdikleri tespit etmiştir. Yine 1977'de yayınlanan bir başka Sovyet devlet araştırması da Shapiro'yu destekler nitelikte olup emeklilik yaşında çalışmayanların %32'lik ağırlığa sahip olduğu ve çalışmayanların çalışmama sebeplerindeyse %70'inin bedenen çalışıyor olmalarının (mavi yakalı), %16'sının yarı zamanlı iş bulamamasının, % 9'ununsa evde çalışma imkânını bulunmamasının etkili olduğu tespit edilmiştir (Anderson, 1987: 7). Buradan hareketle de Sovyet rejiminde emekli olmak için gerekli standartlara ulaşılmasının beklendiğinin de savunulması mümkündür.

Tablo 12: Shapiro'nun Araştırmasında Çalışmayan Emeklilerin Memnuniyetleri (% Olarak)

Cevaplar	Moskova	Denepetrovsk	Kiev	Herson	Kazan ve Bugum
Memnun	64	78	52	37	78
Memnun değil	18	17	30	35	12
Yanıtlaması zor	18	5	18	28	10

Kaynak: Jones, T. Anthony and William Moskoff (1987), "Pensioners in the Soviet Labour Force: The Limits of Monetary Inducements", Soviet Studies, 39 (1): p. 92.

Bu defa çalışan emekliler üzerinde yapılan bir başka çalışmada Leningrad'ta çalışan emeklilerin üçte ikisinin aynı meslekte çalışmaya devam ettikleri, düşük vasıflı işçilerin eski işlerindeki istihdamlarını başka bir yere gitmeleri durumunda daha düşük nitelikli işlere geçmek zorunda kalacaklarından ellerinde tuttıkları tespit edilmiştir. Emeklilik süreleri uzun olanların vasıfsız işlere doğru hareketlerinin olduğu ve düşük eğitilmiş kadın işçilerin de diğer çalışanlara göre işçi devirlerinin yüksek olduğu diğer elde edilen bulgular arasındadır (Anthony and Maokoff, 1987: 92).

Sovyetler Birliği'nde yapılan bir başka kapsamlı araştırmada ise erkeklerin %68'inin kadınların ise %53'ünün normal emeklilik yaşında da çalışmaya devam etme eğilimleri tespit edilmiş olup 55-65 yaş grubunda yer alanlarda erkeklerin %81'inin kadınların ise %40'ının çalışmaya devam ettikleri sonucuyla karşılaşılmıştır. Normal emeklilik yaşından 1 - 2 yıl öncesindekiler için yapılmış 1982'de yayınlanan bir diğer Sovyet araştırmasında da normal emeklilik yaşına geldikten sonra da çalışmak isteyenlerin ağırlığının erkeklerde %79.5 kadınlardaysa %61.5 olduğu görülmüştür. Bu araştırmada çalışmaya devam etme isteğinin temel sebebinin çalışılan işi sevmek olduğu sonucuna da ayrıca ulaşılmıştır. Çalışmaya devam etmeyi planlamayanlardaysa temel neden sağlıklarının elverişsiz olması veya aile yükümlülüklerinin görülmesi olarak bulunmuştur. Normal emeklilik yaşının başlangıcından itibaren 3 yıllık dönemi içerecek şekilde 55-58 yaş aralığındaki kadınlar ve 60-63 yaş aralığındaki erkekler için yapılan 1985 tarihinde yayınlanan bir başka Sovyet araştırmasında ise emeklilik hak edışı ertesinde çalışmaya devam etme sebeplerine bakılmıştır. Sebepler içerisinde baskın olansa sadece emeklilik aylığı ile yaşamanın zor olması, aile gelirine katkı yapmak arzusu ve işindeki yeterlilikleridir (Anderson, 1987: 4, 6).

SONUÇ VE ELEŞTİRİ

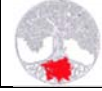
Sosyal güvenlik, aile ölçeğinde bireyin iradesi dışında oluşan risklere karşı devletin zorunluluk esasına dayandırarak oluşturduğu primli ve primsiz rejimlerin bileşkesinden oluşan koruma program veya programlar bütününe ifade etmektedir. Günümüz modern toplumlarının tamamı, aile ölçeğinde söz konusu korumayı sağlamayı taahhüt ederek uygulamaktadırlar. Bu uygulamaların kökeni de bir asrı aşmış konumdadır.

Sovyetler Birliği'ne bakıldığında, Marksist teoriden meşruiyetini alarak kurulan ve tam eşitlik ve herkesin koruma altına alınması ilkelerinden hareket edilerek şekillendirilmesi zorunlu olan bir devletler birliği özelliğindedir. Üç çeyrek asra yaklaşan varlığı ve mevcut sosyoekonomik olanakları, bu temel prensiplerin önemli ölçüde sağlanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Ancak realite farklı olmuştur:

Öncelikle Sovyet rejimince getirilen sosyal güvenlik sistemi yaş haddi, hizmet süresi gibi konularda netleşemediğinden uzun yıllar boyunca belirsizlikler içermiş olup profesyonellikten uzaklaşmış konumdadır. Gecikmeli olarak netleştirilen sosyal güvenlik programınca sağlanan koruma düzeyi ise son derece sınırlı düzeyde kalmıştır.

Reform adı altında getirilen 1956'daki düzenlemeler emekli aylıklarında kısmen iyileşme sağlamışsa da çok kısa bir zaman dilimi içerisinde yeniden 1956 öncesindeki gibi yaşam standartlarının oldukça gerisinde kalınmasına yol açacak seviyeye inmiştir. Buna ek olarak çalışmaya devam edilmesi durumunda emekli aylıklarında %50'lik kesintiye gidilmesiyse emeklilerin iş piyasası dışında veya iş piyasası içinde sefaleti seçmesine imkân tanınmasından öteye gidememiştir.

Genel olarak gelir düzeylerinde çok keskin farklılıkların bulunduğu Sovyetler Birliği'nde üst gelir grubundaki elitlerin refah düzeylerini arttırma çabası, daha sosyal koruma gerekmeyen dönemde dahi eşitsizlikler üzerine inşa edilmiş bir düzen özelliğine sahip olunmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla 1956 reformu sonrasında emekli aylıklarında kesintiye gidilmesi karşılığında çalışarak gelir elde etme imkânının tanınması, yüksek gelir grubundaki Sovyet elitleri için pozisyonlarını sağlıklarının elverdiği ve hatta çoğu zaman elvermediği

dönemlerde dahi sürdürmelerini mümkün kılarak gerontokrasinin tüm birimlerde varlığını hissettirmesine yol açmıştır. Düşük gelirli geniş kitleler açınsındansa emekliliğin yasal olarak mevcut olduğu fakat fiiliyatta olanaksızlaştığı bir yapının hüküm sürmesi anlamını taşımıştır. Özetle elitler pozisyonlarını ve pozisyonlarına dayalı kişisel güçlerini koruyarak, yoksul geniş kitlelerse aç kalmamak için emeklilik döneminde de çalışmaya devam ettirilmiştir. Sözde eşitlikçi ve korumacı rejimse bu çarpık yapıyı bir devlet politikası olarak benimseyerek sürdürmüştür.

Eşitsizlikler sadece çalışan emeklilerle de sınırlı kalmamıştır. Önemli bölümü Müslüman Türklerden oluşan Türkistan coğrafyasında yaşayan köylülerin yaşam hakları dahi ellerinden alınmıştır. Bir başka çalışmaya müstakil olarak konu olabilecek ölçüdeki Türklere yönelik Sovyet soykırımı, ekonomik ve sosyal açıdan da rejim boyunca nüfusun kır-kent ayrımı yapılarak sürdürülmüştür. Köylülerin kişisel her türlü varlıkları zorla ellerinden alınmıştır. Ürettikleri ürünlere, kota koyularak ve düşük fiyatlamayla el koyulmuştur.

Sosyal güvenlik çerçevesinde konu ele alındığında ise daha en başta risk oluşumu durumunda bağlanacak aylıklar (yaşlılık, maluliyet, dul, yetim) kenttekilere sağlanan yaşam standartlarının altındaki düzeyin dahi gerisinde bırakılmıştır. Üstelik bu ayrımcılık 1956 öncesinde de sonrasında da aynı şekilde korunmuştur.

Özetlemek gerekirse çıkış noktası eşitlik olan ve tüm sosyal risklere karşı ayırım yapmaksızın tüm vatandaşlarını koruyacağını taahhüt eden Sovyet rejiminde sosyal güvenlik yerine sosyal güvencesizlik bir devlet politikası olarak rejim ortadan kalkana kadar varlığını korumuştur. Tarımda çalışanlar ile çalışan emeklilerin durumu da Sovyet rejimindeki sosyal güvencesizliğin somut iki gereğesi konumundadır.

REFERENCES

- Abramson, A. (1929), “Social Insurance in Soviet Russia”, *Journal of Political Economy*, 37(4): 377–399.
- Anderson, B. A. (1987), *Work Among Soviets of Retirement Age*, National Council for Soviet and East European Research.
- Bell, Richard E. (1961), *Comparison of Agriculture in the UNITED STATES and SOVIET UNION*, U.S. Department of Agriculture – Economic Research Service, Nu. 9, Washington D.C.
- Beyme, Klaus Von (1981), “Social Policies: A Comparison”, *International Political Science Review*, 2 (1): p. 73-94
- Bradley, M. E.. (1971), “Incentives and Labour Supply on Soviet Collective Farms”, *The Canadian Journal of Economics*, 4 (3): p. 342–352.
- Castel, Paulette and Louise Fox (2001), *Gender Dimensions of Pension Reform in the Former Soviet Union*, Policy Research Working Paper, Nu. 2546, Washington D.C.
- Dando, William A. (1988), *Soviet Agriculture Today: Insight, Analyses, and Commentary*, National Council for Soviet and East European Research Project no: 800-15.
- Duncan, Kenneth (1935), “Social Insurance in the Soviet Union”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 178: 181–189.
- Eason, Warren W. (1957), “Labor Force Materials for the Study of Unemployment in the Soviet Union”, *The Measurement and Behavior of Unemployment*, NBER, Washington D.C., p. 389-438.

- Eröz, Mehmet (1966), “Zirai Kollektivizm ve Meselenin Bugünkü Rusya Bakımından Tahlili”, İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, 25 (4): 140-187.
- Grossman, Gregory (1956), “Soviet Agriculture Since Stalin”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 303: p. 62-74.
- Hazard, John N. (1952), “Personal Injury and Soviet Socialism”, Harvard Law Review 65 (4): 545-581.
- Herman, Leon M. (1970), “Urbanization and New Housing Construction in the Soviet Union”, The American Journal of Economics and Sociology, 30 (2): p. 203-219.
- Jasny, Naum, (1948), “The Plight of the Collective Farms. Journal of Farm”, Economics, 30 (2): p. 304-321.
- Jasny, Naum. (1954), “Prospects for Soviet Farm Output and Labor”, The Review of Economics and Statistics, 36 (2): p. 212-219.
- Jones, T. Anthony and William Moskoff (1987), “Pensioners in the Soviet Labour Force: The Limits of Monetary Inducements”, Soviet Studies, 39 (1): p. 88-100.
- Kalvoda, Josef (1960), “Soviet Agricultural Reform and the Future of the Collective Farms”, The Russian Review, 19 (4): p. 384-395.
- Katkoff, V. (1957), “Agricultural Labor Force in the USSR”, Journal of Farm Economics, 39 (1): p. 128-139.
- Ladejinsky, W. (1938), “Soviet State Farms I”, Political Science Quarterly 53 (1): 60-82.
- Lomberg, Doris Pullman and Turgeon, Lynn (1960), “The Meaningfulness of Soviet Retail Prices”, American Slavic and East European Review, 19 (2): 217-233.
- Madison, Bernice (1964), “Social Welfare: Soviet Model”, Social Service Review, 38 (2): 191-205.
- Mikhalev, Vladimir (1996), “Social Security in Russia Under Economic Transformation”, Europe-Asia Studies, 48 (1): 5-25.
- Moskoff, William (1982), “Part-Time Employment in Soviet Union”, Soviet Studies, 34 (2): 270-285.
- Myers, Robert J. (1959), “Economic Security in the Soviet Union”, Transactions of the Society of Actuaries, 11: p. 723-745.
- Myers, Robert J. (1989), “The New Voluntary Program in the Soviet Union”, Transactions of the Society of Actuaries, 41: p. 189-198.
- Naleszkiewicz, Wladimir (1964), “Financing and Coverage under Social Insurance in Soviet Russia”, Industrial and Labor Relations Review, 17 (2): 289-301.
- Nova, A. (1960), “The Incomes of Soviet Peasants”, The Slavonic and East European Review, 38 (91): p. 314-333
- Nyirady, Kenneth E. (1991), “Social Structure”, Soviet Union a Country Study, Second edition, Edt. by Raymond E. Zichel, Library of Congress Cataloging in Publication Data, Washington D.C., p. 212-239.
- Opdahl, Roger W. (1960), “Soviet Agriculture Since 1953”, Political Science Quarterly 75 (1): p. 47-65.
- R. S.. (1957), “The New Pension Law”, Soviet Studies, 8 (3): 307-316.
- Rimlinger, Gaston V. (1961a), “The Trade Union in Soviet Social Insurance: Historical Development and Present Functions”, Industrial and Labor Relations Review, 14 (3): 397-418.
- Rimlinger, Gaston V. (1961b), “Social Security, Incentives, and Controls in the U.S. And U.S.S.R.”, Comparative Studies in Society and History, 4 (1): 104-124.

- Schwartz, Harry (1949), “Soviet Labor Policy 1945-1949”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 263: p. 73–84.
- Soviet Legislation (1939), “Soviet Legislation”, *The Slavonic and East European Review*, 17 (51): 697–707.
- Wessel, Thomas R. (1981), “Wheat for the Soviet Masses: M. L. Wilson and the Montana Connection”, *Montana: The Magazine of Western History* 31 (2): p. 42–53.